

МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ У ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

©2024 ЗАХОЖАЙ К. В., РУДИК Н. В., СИВУЛЬСЬКА Н. М.

УДК 366.24

JEL Classification: H21; H61; G18; P33

Захожай К. В., Рудик Н. В., Сивульська Н. М.

Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування митного регулювання, виявлення недоліків його функціонування у довоєнний та воєнний періоди, розробка відповідних практичних рекомендацій, пошук альтернатив щодо задоволення попиту на імпортовані товари та послуги, а також відновлення митної та фінансової безпеки країни з умовою забезпечення глобального партнерства в частині реалізації сімнадцятої цілі сталого розвитку «Партнерство заради сталого розвитку». Визначено, що митне регулювання є підсистемою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що визначає та контролює процес переміщення товарів і послуг через митний кордон. Проведено аналіз сучасних тенденцій, динаміки митної безпеки та її складових у площині здійснення ефективного митного регулювання та забезпечення митних інтересів країни. Розраховано та проаналізовано ключові показники та індикатори, які визначають рівень митного навантаження на економіку країни. Спостерігається негативна тенденція за такими показниками, як: забезпечення митними платежами доходів державного бюджету країни, забезпечення митними платежами податкових надходжень, виконання планових показників за митними платежами. Значущість митних платежів у доходах і податкових надходженнях державного бюджету є неспростовною. Проведено порівняльний аналіз довоєнної та воєнної структури митних платежів. Досліджено динаміку обсягів оподаткованого імпорту та податкового навантаження на нього в Україні протягом 2018–2023 рр. Ключові тенденції досліджуваних показників та індикаторів мають спадаючий характер. Найбільший спад спостерігається у періоді пандемії – 2020 рік та на початку війни – 2022 рік. Досліджуються партнерські відносини держави та суб'єктів господарювання у контексті питання митного регулювання через впровадження системи пільгового оподаткування імпорту у воєнний період. Проведено систематизацію нормативно-правових актів 2022 року, що зафіксували пільгові умови для суб'єктів господарювання. Визначено проблеми митного регулювання довоєнного періоду, які суттєво вплинули на його оперативність та функціональну спроможність у воєнний період. Запропоновано заходи подальшого нівелювання зазначених проблем з ціллю євроінтеграції.

Ключові слова: митне регулювання, митна безпека, фінансова безпека, митні платежі, мито, ПДВ, акцизний податок, операції ЗЕД, сталий розвиток, воєнний стан, цілі сталого розвитку, державне партнерство.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-112-120>

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 19.

Захожай Костянтин Валерійович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів імені В. М. Федосова, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: zakhozhay.kostyantyn@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1001-8012>

Researcher ID: AGP-7558-2022

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57567955300>

Рудик Наталія Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів імені В. М. Федосова, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: rudyk.natalia@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4367-0392>

Researcher ID: P-8708-2018

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203370416>

Сивульська Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів імені В. М. Федосова, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: syvulska.natalia@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8776-2074>

Researcher ID: JOZ-1318-2023

UDC 366.24

JEL Classification: H21; H61; G18; P33

Zakhozhay K. V., Rudyk N. V., Syvulska N. M. Customs Regulation in Ukraine in the Prewar and in the Wartime Periods

The purpose of the study is to theoretically substantiate customs regulation, identify shortcomings in its functioning in the prewar and wartime periods, develop appropriate practical recommendations, search for alternatives to meet the demand for imported goods and services, as well as restore the customs and financial security of the country with the condition of ensuring global partnership in terms of implementing the seventeenth Sustainable Development Goal «Partnership for

Sustainable Development». It is determined that customs regulation is a subsystem of the State regulation of foreign economic activity, which defines and controls the process of movement of goods and services across the customs border. An analysis of current trends, dynamics of customs security and its components in the plane of effective customs regulation and ensuring the customs interests of the country is carried out. The key indicators that determine the level of customs burden on the country's economy have been calculated and analyzed. There is a negative trend in such indicators as: provision of customs payments to the revenues of the State budget of the country, provision of customs payments of tax revenues, fulfillment of planned indicators for customs payments. The significance of customs payments in the revenues and tax revenues of the State budget is irrefutable. A comparative analysis of the both prewar and wartime structure of customs payments is carried out. The dynamics of the volume of taxed imports and the tax burden on them in Ukraine during 2018–2023 are studied. The key trends of the studied indicators are declining. The largest decline is observed during the pandemic in 2020 and at the beginning of the ongoing war in 2022. The partnership relations between the State and business entities in the context of the issue of customs regulation through the introduction of a system of preferential taxation of imports during the wartime period are studied. A systematization of normative legal acts of 2022, which fixed preferential conditions for business entities, is carried out. The problems of customs regulation of the prewar period, which significantly affected its efficiency and functional capacity in the wartime period, are identified. Measures for further leveling of these problems with the aim of European integration are proposed.

Keywords: customs regulation, customs security, financial security, customs payments, customs duties, VAT, excise tax, foreign economic activity operations, sustainable development, martial law, sustainable development goals, State partnership.

Fig.: 3. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 19.

Zakhzhay Kostyantyn V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance named after V. M. Fedosov, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: zakhzhay.kostyantyn@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1001-8012>

Researcher ID: AGP-7558-2022

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57567955300>

Rudyk Nataliia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance named after V. M. Fedosov, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: rudyk.nataliia@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4367-0392>

Researcher ID: P-8708-2018

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203370416>

Syvulska Nataliia M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance named after V. M. Fedosov, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: syvulska.nataliia@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8776-2074>

Researcher ID: JOZ-1318-2023

Вступ. Сучасний етап становлення торговельних відносин України характеризується стрімким зростанням обсягів міжнародної торгівлі та розширенням її масштабів, що супроводжуються посиленням ряду вимог міжнародних організацій щодо забезпечення вільного доступу іноземних товарів на внутрішній ринок України та послабленням національних торговельних бар'єрів. Крім того, з поглибленням інтеграції держави до ЄС відбувається суттєвий вплив міжнародних вимог та стандартів на систему національного митного регулювання. Саме тому на сьогодні, в умовах глобальної конкуренції та захисту національних економічних інтересів, митне регулювання відіграє все важливішу роль і є одним із основних напрямів державного регулювання. Ефективно діючий механізм митного регулювання є невід'ємною умовою для проведення цілісної та результативної митної політики, а також виконання митними органами покладених на них завдань та функцій.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Система митного регулювання України дотепер залишається недостатньо пристосованою до міжнародних вимог і стандартів. Воєнний стан, нестабільність економіки, хронічна зорієнтованість на імпортні товарозамінники

для покриття внутрішнього попиту на ті чи інші товари та послуги спричинили послаблення системи митного регулювання порівняно з митними системами провідних країн світу та головними партнерами держави у міжнародному бізнесі. Тому **метою** даної статті є теоретичне обґрунтування митного регулювання, виявлення недоліків його функціонування у довоєнний та воєнний періоди, розробка відповідних практичних рекомендацій, пошук альтернатив щодо задоволення попиту на імпортні товари та послуги, а також відновлення митної та фінансової безпеки країни з умовою забезпечення глобального партнерства в частині реалізації сімнадцятої цілі сталого розвитку «Партнерство заради сталого розвитку».

Для виконання поставленої мети були визначені такі **завдання:** дослідження значення митного регулювання в контексті фінансової та митної безпеки; аналіз показників та індикаторів у процесі забезпечення пріоритетних напрямів митного регулювання; аналіз рівномірності фіскалізації митними платежами імпорту в умовах довоєнного та воєнного періоду; визначення ключових напрямів повоєнного відновлення через цілі сталого розвитку та євроінтеграції економіки країни.

Для досягнення поставленої мети та завдань використовувались такі наукові методи: метод аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення, методи статистичних досліджень (метод групувань, середніх величин). Інформаційною базою дослідження були наукові статті з означеної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика митної політики держави, митного регулювання та митних платежів розглядається у сучасних роботах таких науковців, як: Авраменко Н. А., Дорошенко Т. М., Матвеев М. Е. [3], Голинський Ю. О., Муляр В. В. [4], Сідляр В. В., Валігура В. А. [19], Гончаренко І., Дудченко Н., Жук В. [5]. Актуальними та прикладними є дослідження практики імплементації митного регулювання та його впливу на імпорتنі операції серед зарубіжних практиків і науковців: Дзафаджі Ф. [1], Дринкуотера С., Робінсона Ч. [2]. Митне регулювання є відображенням реакції держави на її зовнішньоекономічні та внутрішньоекономічні відносини з іншими державами, суб'єктами господарювання, що базуються на фінансовій та політичній сферах. В умовах відкритої ринкової економіки фінансові відносини країни не можуть бути законсервовані в межах кордонів країни, тому питання митного регулювання завжди залишаються актуальними для дослідження, особливо в контексті воєнних дій та перспектив повоєнного відновлення економіки, уніфікації процесів митного регулювання у процесі європейської інтеграції країни.

Виклад основного матеріалу й отриманих наукових результатів. На сучасному етапі розвитку економіки світове господарство прогресує надзвичайно стрімко. Щодня уряди різних країн укладають десятки міжнародних економічних договорів, які обумовлюють сторонам угоди конкретні умови та зобов'язання щодо поставок певних товарів і послуг, їх якості та кількості, тарифних ставок, пільг та преференцій тощо. Водночас глобальні економічні кризи, військово-політичні конфлікти, торговельні блокади разом із внутрішніми ризиками становлять зовнішні загрози як економічній, так і національній безпеці держави, обмежуючи фінансово-економічні ресурси та спричиняючи нерівномірність їх розподілу між учасниками зовнішньоекономічних відносин.

Україна, як і десятки інших держав світу, трансформувалася у країну з відкритою ринковою економікою, що, своєю чергою, зумовлює потребу в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності на світовому ринку. У таких умовах митне регулювання слугує одним із найважливіших механізмів державного регулювання економічної стабільності, фінансової та національної безпеки країни в цілому.

Митне регулювання є підсистемою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що визначає та контролює процес переміщення товарів і послуг через митний кордон. Саме регулювання митної діяльності розкриває основні засади та принципи формування міжнародних відносин, а також організовує ефективну, прозору та справедливую систему оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД). Зарубіжні науковці звертають увагу на те, що митне регулювання являє собою взаємовідносини, які відображають узгодженість фінансових відносин між двома суб'єктами: державними органами та суб'єктами господарювання резидентів та нерезидентів [1].

Орієнтація на європейські стандарти здійснення митних процедур поступово змінює концепцію митного регулювання, сприяючи пришвидшенню та підвищенню ефективності здійснення зовнішньоекономічних операцій. Проте пріоритети в митному регулюванні означають не лише створення вигідних умов для учасників ЗЕД, а й забезпечення державних інтересів, змістом яких є митні інтереси і митна безпека України. Відповідно до статті 6 Митного кодексу України [15] «митні інтереси України – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи. Митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України».

Як вже зазначалося, на сьогодні митне регулювання є одним із основних напрямів державного регулювання, адже стрімке розширення ринкових відносин, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, активізація експортно-імпорتنих операцій, зміцнення міжнародного економічного співробітництва та інтеграційних процесів в усьому світі вимагає посилення контролю на кордоні держави. Безперечно, від ступеня ефективності здійснення митного регулювання залежить митна безпека держави, головною метою якої є надійна захищеність економічних інтересів країни, захист життєво важливих потреб і цінностей для населення, регіонів та самої держави загалом від внутрішніх і зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічна діяльність.

Дослідження сучасних тенденцій, динаміки митної безпеки та її складових у площині здійснення ефективного митного регулювання та забезпечення митних інтересів країни – важлива складова державної політики щодо економічного розвитку і водночас дозволяє дати якісну оцінку виконання митними органами поставлених завдань. Така діяльність є різнобічним процесом, який залежить від ряду факторів і характеризується різними показниками, від чіткості визначення та якості аналізу яких залежить подальший розвиток держави, а також одержання відповідної рейтингової позиції у міжнародній спільноті. Саме тому важливою складовою управлінської діяльності держави у межах захисту її національних інтересів є пошук та виокремлення індикаторів оцінки митного регулювання, які об'єктивно відображають ефективність та результативність даного процесу.

Важливо зазначити, що в умовах воєнного стану визначення ефективності митного регулювання реалізується у складних умовах через вплив як макроекономічних факторів, так і глобальної політики. Порушуються питання не лише митного регулювання суб'єктів ЗЕД країн-агресорів, зокрема абсолютне блокування будь-яких економічних та фінансових відносин, але й забезпечення балансування інтересів України та країн-партнерів. Одним із основних інструментів забезпечення захисту митних інтересів кожної держави є митні платежі, зокрема мито, акцизний податок, податок на додану вартість (далі – ПДВ), які виступають не лише інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, але й вагомим джерелом формування доходів Державного бюджету України. Митні платежі в Україні належать до категорії непрямих податків, які є складовою частиною системи оподаткування операцій ЗЕД [12]. Така приналежність надає митним платежам особливого

фіскального значення, адже їх платником є споживач, на котрого перекладається сплата зазначених податків шляхом надбавки до ціни. Базуючись на Положенні Митного кодексу України, стаття 4, пункт 27 [15], до митних платежів відносимо ПДВ з ввезених на митну територію України товарів, акцизний податок з ввезених на митну територію України товарів і мито.

Адміністрування митних платежів органами Державної митної служби є важливим напрямом їх діяльності, який спрямовано на забезпечення своєчасного та достовірного надходження цих платежів до Державного бюджету України. Водночас усі заходи, які реалізуються в рамках адміністрування митних платежів, повинні бути націлені

як на забезпечення дохідної частини бюджету, так і на попередження митних правопорушень і формування сприятливих умов для ведення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання, що сприяє реалізації глобальної 17-ої цілі сталого розвитку «Партнерство заради сталого розвитку».

Важливість адміністрування митних платежів також зумовлено їх роллю у формуванні податкових надходжень та загального обсягу доходів Державного бюджету України. Тому з метою оцінки фіскальної ефективності оподаткування зовнішньоекономічної діяльності слід визначити, яку частку дохідної частини бюджету становлять митні платежі (рис. 1).

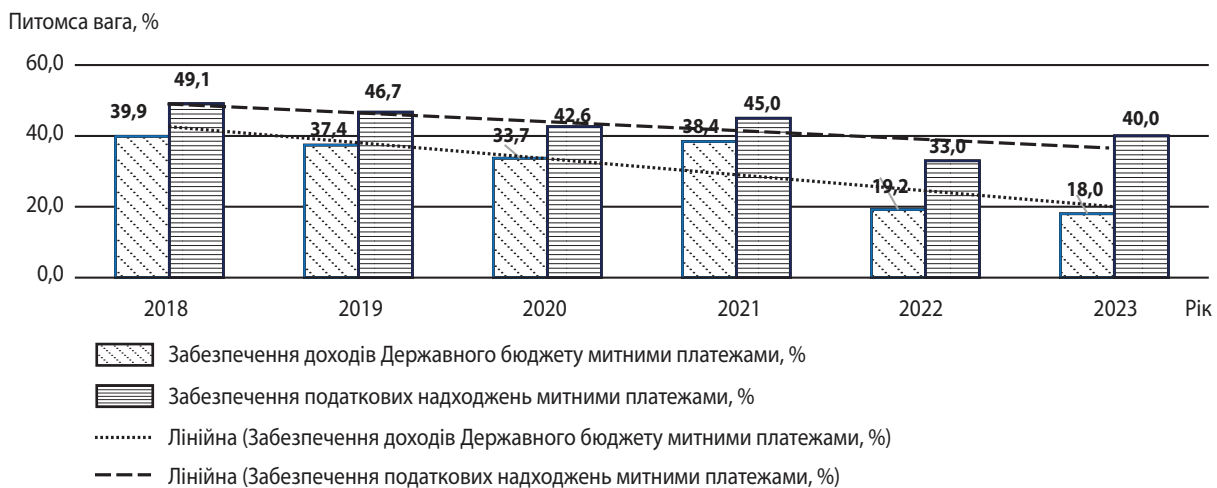

Рис. 1. Питомі ваги митних надходжень в доходах Державного бюджету України та податкових надходженнях протягом 2018–2023 рр., %

Джерело: систематизовано та розраховано за даними [7]

Аналізуючи вищенаведені дані, можна стверджувати, що в Україні фіскальна роль митних платежів досить вагома, оскільки частка митних платежів у доходах Державного бюджету складає близько 40 %, тоді як у країн з найбільш розвиненими економіками світу значення цього показника становить близько 30 %, що говорить про високі обсяги імпорту у нашій державі, тобто значну імпортозалежність національної економіки. Що стосується частки митних платежів у податкових надходженнях, то протягом аналізованого періоду в середньому, за виключенням 2022 та 2023 років, вона становить 45 %, у той час, коли в країнах провідних економік світу – понад 60 %. У період з 2018 до 2020 рр. спостерігалась тенденція до зниження питомої ваги обох показників, що в основному зумовлено наявними проблемами в економіці держави загалом та недоліками у роботі Митниці зокрема. Водночас на зниження значень цих показників у 2020 році вплинула пандемія COVID-19, що великою мірою призупинила світову зовнішньоекономічну діяльність та спричинила значне падіння обсягів імпорту товарів у всьому світі. Аналогічна тенденція притаманна країнам Європейського Союзу та Єврозони [5]. Незважаючи на поживлення зовнішньоекономічної активності у 2021 р. та, як наслідок, збільшення надходжень митних платежів до бюджету держави, у 2022 році відбулось стрімке падіння значень обох показників, спричинене початком російської війни в Україні. Водночас у 2023 році сповільнились темпи скоро-

чення забезпечення Державного бюджету митними платежами порівняно з 2022 роком та спостерігається зростання забезпечення податкових надходжень митними платежами у 2023 році на 7 в.п., що свідчить про відновлення фіскального значення митних платежів у загальній структурі. Загальна тенденція для обох показників залишається негативною, про що свідчать супутні лінійні тренди.

Розглянемо динаміку та структуру надходжень митних платежів протягом 2018–2023 рр. (табл. 1).

Попри зменшення питомої ваги митних платежів у податкових надходженнях та доходах Державного бюджету України протягом досліджуваного періоду, дані табл. 1 візуалізують нестабільну динаміку щодо зростання надходжень митних платежів до Державного бюджету України, спричиненої як коливанням курсу гривні щодо долара, так і введенням стабілізаційних заходів у вигляді пільгового оподаткування для списку критичних товарів та послуг для суб'єктів господарювання у період 2022 та 2023 років. Скорочення досліджуваних показників у 2020 та 2022 роках зумовлене скороченням обсягів оподаткованого імпорту в доларах США, зокрема, у 2020 році на 9,44 % порівняно з 2019 роком [18] через спалах пандемії коронавірусу, що призвело до зменшення надходжень ПДВ та, як наслідок, зменшення загального обсягу митних платежів. У 2022 році обсяг сплачених платежів з імпорту порівняно з 2021 зменшився на 49 % внаслідок прийняття стабілізаційних заходів

Таблиця 1

Структура надходжень митних платежів протягом 2018–2023 рр.

Показники / Роки	2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%
Загальна сума митних надходжень, млн дол.	13673,8	100,0	14550,6	100,0	13454,9	100,0	17933,7	100,0	9231,5	100,0	6595,9	100,0
У тому числі:												
ПДВ	10786,9	78,9	11191,6	76,9	10141,7	75,4	13930,2	77,7	7782,0	84,3	5237,7	79,4
Акцизний податок	1914,5	14,0	2198,6	15,1	2204,8	16,4	2657,1	14,8	726,0	7,9	781,4	11,9
Мито	972,4	7,1	1160,4	8,0	1108,4	8,2	1346,4	7,5	723,5	7,8	576,8	8,7

Джерело: систематизовано та розраховано за даними [6]

уряду щодо зазначених вище пільгових умов оподаткування, запроваджених у період початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Оподаткований імпорт, обсяги якого формуються під час митного оформлення, є важливим фактором впливу на надходження митних платежів. Дані табл. 2 свідчать про позитивну тенденцію щодо зростання оподаткованого імпорту в 2018-2019 та у 2021 роках, що, безумовно, мало значний вплив на збільшення надходжень митних платежів до бюджету. У 2020 році в основному зниження даних показників спричинене скороченням зовнішньоекономічної активності між країнами через спалах коронавірусу, а у 2022 та 2023 роках – через запровадження в Україні воєнного стану відбулися наступні події: тимчасове вимушене призупинення діяльності окремих митниць, зменшення ділової активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, обсягів виробництва, зміна логістичних маршрутів, блокування морських торговельних портів, закриття повітряного простору тощо. Зокрема, обсяги оподаткованого імпорту товарів у 2022 році порівняно з 2021 роком скоротились більше, ніж у 2,7 разу (з 68,2 млн тонн у 2021 році до 25,8 млн тонн у 2022 році). Загалом суттєве зменшення надходжень митних платежів у 2022 році порівняно з 2021 роком відбулось при імпорті: нафти та нафтопродуктів (на 52,8 млрд грн); легкових автомобілів (на 31,9 млрд грн); газів нафтових (на 20,5 млрд грн); вугілля кам'яного, коксу (на 9,8 млрд грн).

Податкове навантаження митними платежами на 1 дол. США оподаткованого імпорту протягом 2018–2021 рр. коливалось у межах 0,26–0,27 centa (табл. 2). Передусім, це наслідок реалізації вдалих заходів, проведених органами Державної митної служби України, спрямованих на підвищення ефективності адміністрування митних платежів, а саме: посилення контролю за використанням податкових пільг; своєчасне попередження незаконних схем з ввезення на митну територію України товарів; ефективний контроль за правильністю визначення бази оподаткування, своєчасне та достовірне декларування; посилення роботи з визначення та управління ризиками у митній сфері.

З даних табл. 2 також можна побачити, що загалом податкове навантаження кожного з видів податків залишається незмінним протягом досліджуваного періоду. Найбільше навантаження на імпорт має ПДВ з ввезених товарів, що зумовлено його найбільшою ставкою серед митних податків, водночас така тенденція не є новою серед митних платежів і притаманна як країнам Європейського Союзу, так і країнам Єврозони [5]. Зокрема, протягом 2018–2021 років значення цього показника становило 0,21, у 2022 та 2023 роках спостерігається його незначне зменшення. Аналогічна тенденція прослідковується щодо акцизного податку з ввезених товарів, що передбачено діями Уряду, а саме запровадження пільгового оподаткування, спрямованого на підтримку економіки держави у період війни.

Таблиця 2

Динаміка обсягів оподаткованого імпорту та податкового навантаження на нього в Україні протягом 2018–2023 рр.

Роки \ Податки	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Оподаткований імпорт, млрд дол.	52,73	54,57	49,43	67,82	44,00	29,05
Коефіцієнт митного навантаження на імпорт	0,26	0,27	0,27	0,26	0,25	0,22
У тому числі:						
• ПДВ	0,20	0,21	0,21	0,21	0,20	0,17
• Акциз	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03
• Мито	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02

Джерело: систематизовано та розраховано за даними [6]

Дослідження індикативних показників виконання плану надходжень митних платежів ДМСУ в контексті контролю правильності відображення митної вартості, протидії корупції, контрольних заходів щодо легалізованості зовнішньоекономічних операцій тощо є важливим для забезпечення митної та фінансової безпеки держави. Варто зазначити, що в закордонній практиці увага приділена не лише результативним показникам, але й критеріям, за яких ці показники виконуються, а саме: рівень розвитку

економіки, відкритості економіки, корупційній складовій, категоризації країн за рівнем доходів суб'єктів господарювання [2]. Тобто в країнах, де дохід вище середнього, менше повідомляють про митне навантаження як перешкоду для зовнішньоекономічної діяльності, ніж у країнах з доходом нижче середнього. Таким чином, одним із показників результативності роботи митних органів є виконання плану надходжень митних платежів до бюджету держави (рис. 2).

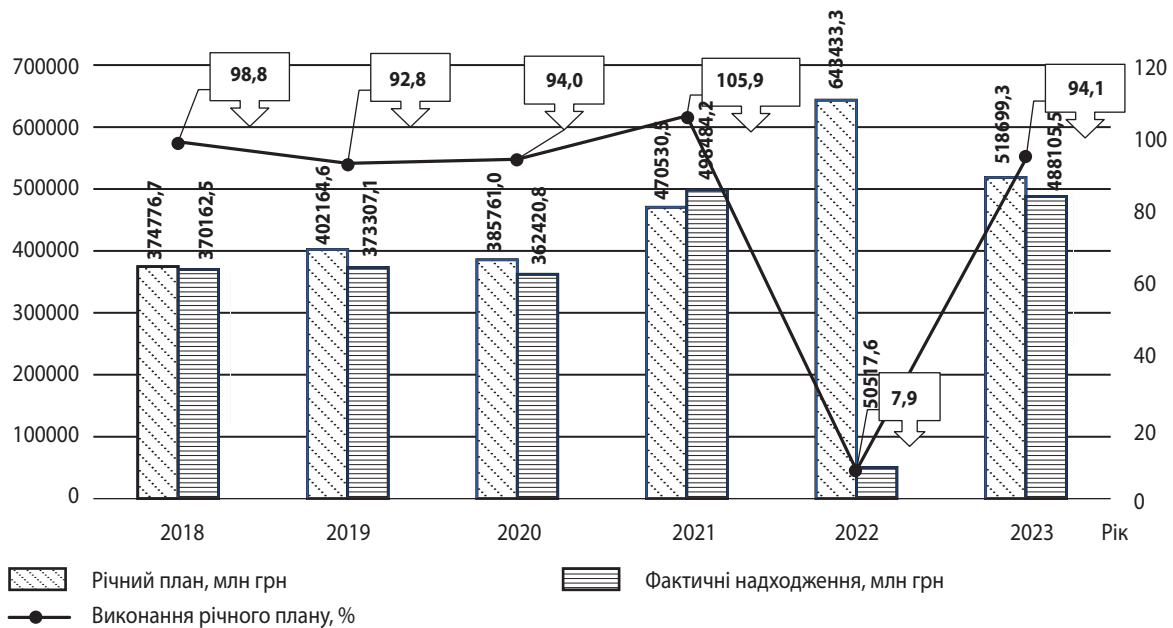

Рис. 2. Виконання плану надходжень митних платежів протягом 2018–2023 рр., %

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [7; 13]

Аналізуючи проведені розрахунки, зазначаємо, що протягом досліджуваного періоду Державна митна служба України не керувалась ціллю фіскалізації суб'єктів господарювання, тому спостерігається невиконання планових показників у середньому на 4,82 % за період 2018–2020 років. Винятком став лише 2021 рік, коли митні платежі до Державного бюджету перевищили план на 5,9 %. Звісно, що серед факторів невиконання плану можна зазначити також: неефективне макроекономічне прогнозування, недоліки у плануванні доходів при складанні проекту Закону України «Про Державний бюджет України». Так, за розрахунками обсягів бюджетних доходів у 2019 році було враховано середній офіційний курс гривні – 28,2 грн за 1 дол. США, у той час, коли фактично він дорівнював 25,85 грн за 1 дол. США. Таким чином, за підрахунками Рахункової палати України, у 2019 році плановий показник надходжень ПДВ із ввезених на митну територію України товарів не виконано на 21 млрд грн [14].

Обсяги адміністрованих митними органами платежів також переважно залежать від обсягів оподаткованого імпорту. Проте, незважаючи на зростання його значення у 2019 році відносно планових показників, митні надходження у цьому році не досягли індикативного показника і навіть зменшилися на 6 % щодо відповід-

них значень 2018 року. Невиконання бюджетного плану митних надходжень у 2020 році в основному спричинене зниженням обсягів оподаткованого імпорту, викликане частковим закриттям кордонів держав через пандемію коронавірусу.

У 2022 році у зв'язку з початком повномасштабної війни росії проти України, введенням воєнного стану у нашій державі та вимушеним тимчасовим призупиненням роботи окремих митниць відбулося значне зменшення активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що мало безпосередній вплив на виконання доведених Міністерством фінансів України індикативних показників перерахувань митних платежів до Державного бюджету. Також на виконання плану митних надходжень у 2022 році великою мірою вплинуло прийняття Верховною Радою України низки законодавчих змін з питань пільгового оподаткування товарів, що ввозяться на митну територію України в умовах воєнного стану.

Загалом сума звільнень від сплати митних платежів при імпорті товарів в Україну цього року становила 179,3 млрд грн, 79,3 млрд грн з яких складає пільгове оподаткування товарів згідно із законодавчими актами, прийнятими в умовах воєнного стану. Зокрема, були прийняті такі нормативно-правові акти:

- 1) Закон України № 2118-IX від 03 березня 2022 р. «Про внесення змін до ПКУ та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» [8];
- 2) Закон України № 2120-IX від 15 березня 2022 р. «Про внесення змін до ПКУ та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [9];
- 3) Закон України № 2142-IX від 24 березня 2022 р. «Про внесення змін до ПКУ та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» [10];
- 4) Закон України № 2173-IX від 01 квітня 2022 р. «Про внесення змін до ПКУ та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» [11].

Дані нормативно-правові акти закріпили податкові пільги для бізнесу в умовах воєнного стану:

- 1) з 1 квітня 2022 року суб'єкти господарювання могли перейти на третю групу єдиного податку за ставкою 2 %;
- 2) знижено до 7 % ПДВ на постачання палива та скорочено акциз на цю продукцію;
- 3) з 1 квітня по 1 липня 2022 року ввезення автотранспорту фізособами звільнено від податків;
- 4) з 5 квітня по 1 липня 2022 року платників єдиного податку звільнено від ПДВ та мита імпортованих товарів;
- 5) призупинено узгодження суми ПДВ, крім камеральних перевірок;
- 6) звільнено від ПДВ товари для ЗСУ та правоохоронних органів;
- 7) звільнено від мита оборонну продукцію;
- 8) не оподатковувалася благодійна допомога;
- 9) не сплачувався екологічний податок на тимчасово окупованих територіях.

Імплементация зазначених податкових пільг зумовила прояв партнерського відношення держави до суб'єктів господарювання в умовах кризового стану та забезпечила

стабілізацію митної та фінансової безпеки, у тому числі з метою подальшої реалізації 17-ої цілі сталого розвитку «Партнерство заради сталого розвитку» [17]. Варто зазначити, що механізми, що передбачаються для досягнення цієї цілі, залишаються актуальними на будь-якому етапі економічного циклу чи умов нестабільності, адже законодавчий та виконавчий апарат держави формує правила функціонування фінансової системи, яка не може існувати без фундаменту – суб'єктів господарювання.

Заключним показником митного регулювання в контексті цього дослідження є рівень митного навантаження на економіку країни (рис. 3).

З вищевведених даних можна побачити, що найвищим значення даного показника було у 2018 році, проте у 2019 році воно стрімко знизилася і залишилося майже на тому ж рівні і в 2020 році. Загалом це зумовлено не лише проблемами в економіці держави, а саме політичною нестабільністю, високим рівнем корупції, недостатньо ефективним реформуванням, зокрема митної справи, невваженою фіскальною та монетарною політикою уряду, але й наявністю ряду недоліків у роботі української Митниці. Попри зростання значення даного показника у 2021 році на 1,9%, порівняно з 2020 роком, що стало наслідком збільшення обсягів оподаткованого імпорту і, у свою чергу, надходжень до Державного бюджету. З одного боку, можна стверджувати про підвищення результативності роботи митних органів, з іншого – пристосування фінансово-економічних відносин та вибудовування процесів функціонування міжнародного ринку у період ковідної кризи. Зниження митного навантаження у 2022 році зумовлене дестабілізацією економіки країни, а отже, зниженням обсягу експортно-імпортованих операцій в країні, а також введенням заходів Уряду щодо пільгового оподаткування імпортованих товарів та послуг, передбачених для заміщення існуючого споживчого попиту. У цьому ж році значення досліджуваного показника досягнуло мінімального рівня за весь досліджуваний період – 8,3 %, що на 3,1 % менше, ніж у 2021 році. Індикатор рівня митного навантаження відображає вагу митних платежів в економіці країни. Отже, заходи митного регулювання в умовах воєнного стану

Рівень митного навантаження, %

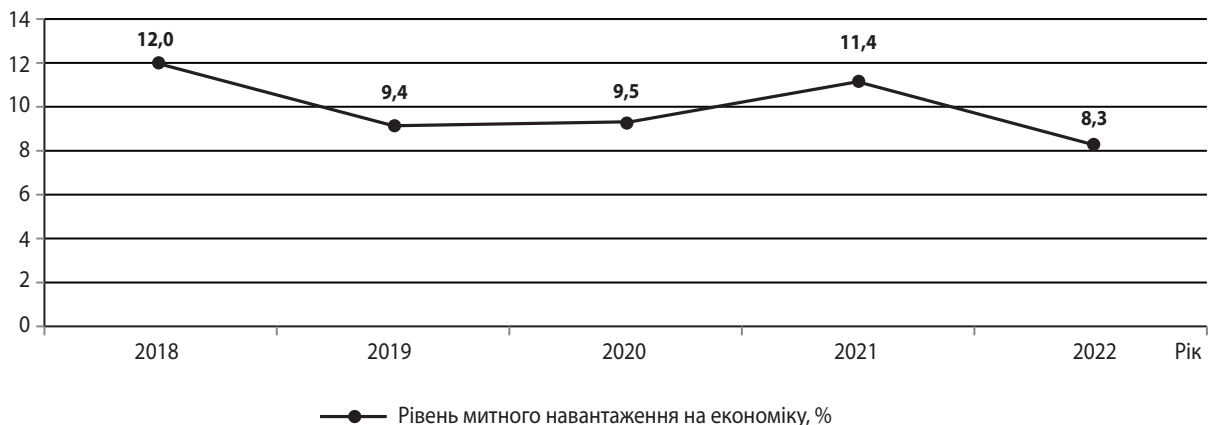

Рис. 3. Рівень митного навантаження на економіку протягом 2018–2022 рр., %

Джерело: систематизовано та розраховано за даними [7; 16]

спрямовані на стабілізацію економічної та фінансової ситуації в країні, виокремлення та виконання першочергових задач держави, які полягають не лише у фіскалізації операцій зовнішньоекономічної діяльності, але й у забезпеченні митної та фінансової безпеки країни.

Висновки. Проведене дослідження відображає складні реалії довоєнного та воєнного періоду функціонування митного регулювання в країні. Пандемія COVID-19 у 2020 році, розпочата російською федерацією війна у 2022 році завдали критичних ударів по фінансовій та митній безпеці України. Аналіз показників забезпечення митними платежами відобразив їх негативну тенденцію для обох зазначених критичних років. Водночас у 2023 році спостерігається незначне зростання їх значень у контексті провадження більш жорсткої фіскальної політики з боку Уряду. 2022 рік відзначився прикладом партнерських відносин держави та суб'єктів господарювання у контексті провадження пільгового оподаткування з ціллю стабілізації економіки, митної та фінансової безпеки країни.

Водночас проблеми митного регулювання довоєнного періоду суттєво вплинули на його оперативність та функціональну спроможність у воєнний період. До ключових проблем слід віднести:

- 1) необхідність оновлення процедури митного контролю з метою забезпечення вимог пропускну здатності та міжнародних стандартів контролю товарів (адаптація обладнання до вимог європейських держав, їх технологізація для відновлення та прискорення товарообороту);
- 2) мінімізація або виключення суб'єктивного фактору в реалізації митних процедур, митного контролю та аудиту (формування чітких карт митних процедур);
- 3) неоднозначність в адмініструванні митних платежів (процедури визначення митної вартості імпортованих товарів та їх відповідність реальним економічним умовам усередині країни, що має реалізуватися через посилення ефективності механізмів моніторингу щодо визначення справжньої вартості товарів та правильності її декларування);
- 4) посилення євроінтеграційних процесів через співпрацю національних митних органів з іноземними (у тому числі в процесі визначення митної вартості товарів);
- 5) контрабанда та тінізація економіки, що спричинюють появу ряду інших проблем, а саме спотворюють індикативні показники міжнародної торгівлі, негативно впливають на конкуренцію між вітчизняними виробниками, зумовлюють незаконний імпорт у країну, передусім, неякісних товарів, спричинюють торговельно-політичні конфлікти між державами-партнерами;
- 6) дублювання функціональних обов'язків державних органів через відсутність єдиної уніфікованої системи вхідної інформації від першоджерела та відсутність її перехресних контролів;
- 7) низький рівень уніфікованості європейського та національного законодавства в митній сфері в цілому.

Усе перелічене вимагає подальшого вдосконалення законодавчої, управлінської, інформаційної та процедурної бази, що регламентує реалізацію заходів нетарифного регулювання у зовнішньоторговельній політиці України, а значить у забезпеченні митної та фінансової безпеки країни.

Митне регулювання й досі потребує вдосконалення на шляху інтеграції України до ЄС. Безперечно, вирішення деяких проблем призупинилося через появу більш важливих питань, таких як оборона держави. Проте у цьому контексті роль митного регулювання набуває вагомого значення для митної та фінансової безпеки, забезпечуючи значну частину доходів бюджету, які в подальшому використовуються для подолання ворога, захищає населення від недоброякісного імпорту. Війна триває, тому пріоритетними заходами залишаються ті, що зорієнтовані на безпеку та оборону. Митне регулювання в період повоєнного відновлення та подальші дослідження в його контексті будуть сконцентровані на таких напрямках:

- 1) диференціації ставки мита залежно від рівня завершеності імпортованого товару, що зумовить зорієнтованість на стимулювання власного виробництва;
- 2) подальшої уніфікації та систематизації номенклатури товарів відповідно до міжнародних стандартів, що знизить рівень суб'єктивного фактору при визначенні митної вартості на імпортні товари;
- 3) нормуванні рівня митного навантаження на економіку країни.

Важливим чинником, що опосередковано впливає на реалізацію усіх вищеперелічених рекомендованих змін, є перелік заходів, запроваджений Європейським Союзом щодо успішного ведення митно-тарифної політики його членам, а також частково країнам-кандидатам на вступ, до яких належить і Україна.

Тому приймати рішення щодо вдосконалення митно-тарифної політики варто помірковано, зважаючи на переваги та недоліки для митної і фінансової безпеки країни. Запропоновані напрями удосконалення системи митного регулювання України, що базуються на успішному досвіді ведення митної справи зарубіжних країн, а також власних ідей вітчизняних науковців та авторів цього дослідження, сприятимуть вирішенню існуючих проблем митної сфери в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cafaggi F. Custom and Law in Transnational Commercial Contracts: A Coevolutionary Perspective [Costumbre y derecho en los contratos mercantiles transnacionales: una perspectiva coevolutiva]. *Revista de Derecho Privado*. 2023. № 45. P. 209–240. DOI: 10.18601/01234366.45.08
2. Drinkwater S., Robinson C. The impact of customs and trade regulations on the operations of African firms. *Journal of Business Research*. 2023. Vol. 165, art. no. 114046. DOI: 10.1016/j.jbusres.2023.114046
3. Авраменко Н. Л., Дорошенко Т. М., Матвеев М. Е. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. 2022. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2022/12.pdf

4. Голинський Ю. О., Муляр В. В. Митна політика та її вплив на менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 745–748.

5. Гончаренко І., Дудченко Н., Жук В. Особливості непрямого оподаткування в країнах ЄС. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 3 (50). С. 42–51.

DOI: 10.55643/fcaptp.3.50.2023.4018

6. Державна митна служба України. Статистика Митниці. ВІ – показники. URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/ratings>

7. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua>

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 01.04.2022 р. № 2173-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>

12. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

13. Звіти Державної митної служби України за 2020–2023 рр. // Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>

14. Звіти про виконання Державного бюджету України за 2018–2022 рр. URL: https://data.gov.ua/dataset/zvit_kazna

15. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

16. Динаміка ВВП протягом 2018–2022 рр. // Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

17. Глобальний договір ООН в Україні. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>

18. Пояснювальна записка до звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». Підсумки соціально-економічного розвитку України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/currentyearbudgetinformation>

19. Сідляр В. В., Валігура В. А. Проблеми адміністрування митних платежів через призму фіскальних загроз. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/102.pdf

REFERENCES

Avramenko, N. L., Doroshenko, T. M., and Matveiev, M. E. "Problemy mytnoho kontroliu v konteksti yevropeiskoi intehratsii Ukrainy" [Problems of Customs Control in the Context of the European Integration of Ukraine]. 2022. http://www.economy.in.ua/pdf/1_2022/12.pdf

"Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. Statystyka Mytnytsi. VI - pokaznyky" [State Customs Service of Ukraine. Customs Statistics. VI - Indicators]. <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/ratings>

"Dynamika VVP protiahom 2018-2022 rr." [GDP Dynamics during 2018-2022]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian. <https://openbudget.gov.ua>

Drinkwater, S., and Robinson, C. "The impact of customs and trade regulations on the operations of African firms". *Journal of Business Research*, art. 114046, vol. 165 (2023).

DOI: 10.1016/j.jbusres.2023.114046

"Hlobalnyi dohovir OON v Ukraini" [UN Global Compact in Ukraine]. <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>

Holynskiy, Yu. O., and Muliar, V. V. "Mytna polityka ta yii vplyv na menedzhment zovnishnyoekonomichnoi diialnosti" [Customs Policy and Its Influence on the Management of Foreign Economic Activity]. *Molodyi vchenyi*, no. 10(62) (2018): 745-748.

Honcharenko, I., Dudchenko, N., and Zhuk, V. "Osoblyvosti nepriamoho opodatkuвання v krainakh YeS" [Peculiarities of Indirect Taxation in EU Countries]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 3(50) (2023): 42-51.

DOI: 10.55643/fcaptp.3.50.2023.4018

[Legal Act of Ukraine] (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

[Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

[Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

[Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>

[Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>

[Legal Act of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

"Poiasniuvalna zapyska do zvituv pro vykonannya Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 rik». Pidsumky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy" [Explanatory Note to the Report on the Implementation of the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2020". Results of Social and Economic Development of Ukraine]. <https://mof.gov.ua/uk/currentyearbudgetinformation>

Safaggi, F. "Custom and Law in Transnational Commercial Contracts: A Coevolutionary Perspective [Costumbre y derecho en los contratos mercantiles transnacionales: una perspectiva coevolutiva]". *Revista de Derecho Privado*, no. 45 (2023): 209-240.

DOI: 10.18601/01234366.45.08

Sidliar, V. V., and Valihura, V. A. "Problemy administruvannya mytnykh platezhiv cherez pryzmu fiskalnykh zahroz" [Problems of Administration of Customs Payments through the Prism of Fiscal Threats]. *Efektivna ekonomika*. 2021. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/102.pdf

"Zvity Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy za 2020-2023 rr." [Reports of the State Customs Service of Ukraine for 2020-2023]. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>

"Zvity pro vykonannya Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy za 2018-2022 rr." [Reports on the Implementation of the State Budget of Ukraine for 2018-2022]. https://data.gov.ua/dataset/zvit_kazna

Стаття надійшла до редакції 14.03.2024 р.

Статтю прийнято до публікації 27.03.2024 р.